

УДК (092) М.Г.Симонова
*Сергій Світленко,
Алла Лимар*

ГЕНЕЗА ІНДИВІДУАЛЬНОГО СВІТУ М.Т.СИМОНОВА (НОМИСА) ЯК ОБ'ЄКТ БІОГРАФІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Дослідження присвячене вивченню такої проблеми вітчизняної біографістики як становлення індивідуального світогляду і особистості українського культурного і громадського діяча Матвія Номиса (М.Т.Симонова).

Людський чинник в історії від давніх часів був предметом розмислів мислителів, дослідників. Останні століття внесли помітний прогрес у розвиток біографічного жанру, в тому числі в українському науковому просторі. Щоправда, під впливом теоретико-методологічних доміант, а нерідко й суспільно-політичних трансформацій новітньої історії в центрі уваги вчених здебільшого опинялися соціальні, політичні, етнонаціональні, культурні аспекти життя своїх героїв, тобто такі, що виводили авторів на висвітлення діяльності історичних персонажів на тлі епохи, на макроісторичні узагальнення й висновки. І тут українська історіографія різних регіонів, особливо останнім часом, досягла суттєвого просування вперед¹. Водночас не можна не помітити, що впродовж тривалого часу досить притлумлено розвивалися біографічні дослідження в контексті вивчення потаємних глибин приватного життя людей, тобто в мікроісторичному ракурсі.

Зародження традиції вивчення приватного життя спостерігається у вітчизняній історіографії ще у 20–30-х рр. ХХ ст., коли з'явилися праці В. Петрова-Домонтовича про П. Куліша

та М. Костомарова². Останнім часом приватні аспекти життя поступово завойовують своє місце в біографічних дослідженнях. У цьому зв'язку слід відмітити оригінальні праці С.Д.Павличко³, В.В. Ващенко⁴, де вперше здійснено спробу осмислити такі постаті, як В. Петров-Домонтович-Бер, Леся Українка, О.Кобилянська, А.Кримський, М.Грушевський з «людської», а не «соціальної» точки зору. Ці сучасні студії актуалізують теоретико-методологічні аспекти біографістики, зокрема її структури, функцій, теорії та методики біографічного пізнання, які залишаються недостатньо розробленими й дискусійними серед представників різних наук (історії, літературознавства, соціології та ін.)⁵.

Серед важливих проблем біографістики є вивчення індивідуального світу історичних персонажів, зокрема його першопочатків, чинників формування та становлення особистості. Приватне належить до однієї з визначальних складових буття будь-якої особистості, значною мірою обумовлюючи та визначаючи зміст «зовнішньої», публічної сфери її життя. Всебічне осмислення людини з усіма її достоїнствами і вадами, діями і комплексами, працею і хворобами, дослідження родинних зв'язків, людських взаємовідносин, повсякденного життя дає змогу скласти якомога реальнішу картину її буття. Адже саме в приватній сфері, позбавляючись «офіційного статусу», людина набуває справжньої неповторності, унікальності, що дає змогу краще зрозуміти її життєвий та духовний досвід. Звичайно, вивчаючи приватне життя, не можна відкидати соціальні, політичні, культурні аспекти, адже синтез різних життєвих складових є найбільш продуктивним. Тому не викликає заперечення теза, що «приватне та громадське так тісно переплетено в реальному житті, що без одного іншого – не зрозуміти»⁶.

Метою даної статті є висвітлення генези індивідуального світу Матвія Номиса – українського культурного і громадського діяча, постать якого, а особливо індивідуальний світ, тільки починають системно досліджуватися⁷. Джерельною

базою статті стали твори з автобіографічною основою М.Т. Симонова, які були написані у зрілому віці й мали ретроспективний характер⁸. Ці цікаві джерела знайшли підтвердження в низці його особових документів⁹ і наративів сучасників¹⁰. Поєднання цих джерел забезпечило вірогідність узагальнень.

Початки індивідуального світу формуються у М.Т.Симонова в дитинстві. Пишучи спогади про цей період життя, Матвій Терентійович не випускав найдрібніших деталей, що закарбувалися у його пам'яті. Для нього світ дитинства асоціюється з «дорогим», «світлим», «чарівливим»¹¹.

Звичайно, цей світ формувався крізь призму взаємовідносин з найближчими рідними людьми – батьком і ненькою. Їх об'єднувало традиційне старосвітське життя, працелюбність, відсутність пихатості та погорди, хоча кожен із батьків мав свої особливості вдачі. Батько поєднував розум, працелюбність, самостійність, відповідальність з суворістю, а мати вирізнялася добротою, ніжністю та покірливістю. Безсумнівно, індивідуальність М.Т.Симонова сформувалася під цими впливами. Він теж був певним чином старосвітською людиною. Його простоту (у побуті, у відносинах з односельцями), скромність, працелюбність відмічали його сучасники¹². Матвій Терентійович не цурався ніякої роботи, навіть такої, яку вважали «неприличествующей статскому советнику и кавалеру орденів»¹³.

Серед першорядних проблем індивідуального світу М.Т.Симонова, як і кожного іншого персонажу історії, постають часто утаємничені темрявою минулого генеалогічні аспекти, які неминуче впливають на національну й соціальну ідентифікації кожної персоналії.

Предками Матвія Терентійовича були «люди з вагою», «заможні», «завзяті», один із них – «в місцевому колесі не остання спиця»¹⁴. Проте в автобіографічних творах М. Т.Симонов виявив своє негативне ставлення до «родичів-панів», які «попачилися і пиндючаться стали»¹⁵.

Важливим підґрунтям індивідуального світу М.Т.Симонова стала його національна ідентичність, самоусвідомлення себе українцем. Його національна приналежність, як автора статті «Ранок у світлий празник», не викликала сумніву навіть у редакторів «Русской беседы», на шпальтах якої вона була опублікована. У примітці редакції до статті зазначалося, що в ній «отражается, даже незаметно для автора та особенная, нежная любовь, которою имеет каждый, даже цивилизованный украинец к своей прекрасной родине, ту внутреннюю, не обобщенную, но живую, не искусственную и не выдуманную, но совсем свободную и искреннюю связь со своею народностью, которою особенно отличаются украинцы»¹⁶.

Неодноразові підтвердження українського самоусвідомлення М.Т. Симонова знаходимо в його автобіографічних творах, спогадах. Приміром, у споминах про дитинство він називає себе «хохлєнком»¹⁷. Це самоусвідомлення зароджувалося через сприйняття й відчуття оточуючої природи, побуту. Не випадково у творах М.Симонова зустрічаються «український ранок», «український хутір» тощо¹⁸. Безсумнівно на його індивідуальний світ мав великий вплив хутірський спосіб життя Симонових, причиною поселення яких на хуторі стала «загальна українська риса – індивідуалізм, схильність до окремішності, любов до хутірного життя»¹⁹.

Велике значення у розвитку індивідуальності Матвія мало домашнє навчання, яке у Симонових включало спів: «Співали наші (виділено авт.) народні пісні»²⁰. Цей маленький штрих показує, як у свідомості, а скоріше за все у підсвідомості Матвійка починало формуватися відчуття «свого» і «чужого». Отже, на рівні світовідчуття і світосприйняття М.Т.Симонов формувався українцем вже в дитячі та юнацькі роки під впливом того середовища, в якому він зростав.

Цей нерозвинений зв'язок Матвія Терентійовича з неньою-Україною переріс у самоусвідомлення у дорослому віці, коли Україна постала у його свідомості як окремішний від Росії край з її особливою природою, людьми, гумором, традиціями

та звичаями. Цілком закономірно, що він називав себе «дитям нашої тодішньої сором'язливої та доброчесної України»²¹. На все життя зберіг М.Т.Симонов любов до рідної землі, до земляків, яких він тепло і приязно називав «дорогими», «землячками», а Україну – «чудовим краєм з добрими і чесними його мешканцями»²². М.Т.Симонов з відразою говорив про тих великоросів, хто не навчився вважати «хохлатих і безбородих» (тобто українців – *авт.*) як таких, що теж носять образ і подобу Божі²³.

Його індивідуальність перебувала під впливом чарівного світу різних звичаїв та вірувань, що мали поетичне, романтичне забарвлення, і на які таким багатим було важке життя українського народу. Праці М.Симонова «Ранок у світлий празник», «Епизод», «Поступление Василя Петровича в городское училище», «Багата Кутя» містять багато деталей повсякденності, які переконливо розкривають особливості національного характеру українців, їх природні почуття чуйності, сердечної теплоти, щирості, неповторний м'який гумор, небагатослівність, зосередженість на внутрішньому світі тощо.

Важливою прикметою самоідентичності М.Номиса було його ставлення до української мови, українського слова. Джерела свідчать, що він думав по-українськи. Більшість своїх творів написано ним теж українською, хоча друкування їх у російськомовних виданнях призводило до необхідності перекладати на російську мову, про що дуже шкодував автор. На його думку, російський переклад не в змозі передати точність та образність україномовних відповідників. Деякі слова М.Номис взагалі залишав без перекладу, бо «нет соответствующих им слов в русском языке»²⁴. Він стверджував, що геніальна українська мова багатша на образи, вона краще передає певні стани людини, її дії. Наприклад, слово «підтющем»: «Этому слову нет соответствующего в великорусском языке. Тюпать – бежать рысцою, пидтющем – идти так быстро, что вот-вот побежит, и даже делает несколько шагов бегом»²⁵.

Інколи, поряд з перекладом, у примітках М.Номис подавав й український варіант. Наприклад, переклавши вираз «тільки співав і промовляв ще смутніше, ще жалібніше» як «только пел, и слова при этом произносил ещё грустнее», М.Номис наводить український варіант з приміткою: «Передать на великорусском языке всю прелесть образа, рисуемого этими словами, я не в силах, а потому я выписываю их здесь»²⁶.

Вивчаючи пласти української культури, звичаїв, побутової повсякденності народу, М.Т.Симонов усвідомлював його цілісність, соборність території, органічно включаючи до неї Галичину та Запоріжжя.

Візьмемо, наприклад, такі міркування Матвія Терентійовича: «По нашим понятиям, в такой праздник, как Рождество, вообще грешно работать: например, грешно доставать вариво из погреба, мыть лаву, даже топить грешно, и если топить, то делаем это по самой необходимой необходимости; но крошить, рубить – вообще, резать – из работ это у нас самая грешная! Откуда это, в силу каких причин, под какими влияниями сложилось у нас такое верование?.. И ещё замечу, что в некоторых местностях Украины резать на Новый Год и ещё грешнее. Это ещё непонятнее. Хотелось бы очень знать, в какой степени повсеместно это верование у Украинского народа, не выключая Галичан и потомков Запорожцев»²⁷.

Ще однією проблемою індивідуального світу М.Т.Симонова є проблема його соціальної ідентичності. Майже всі дослідники життя Матвія Терентійовича засвідчували його козацьке походження²⁸.

А.Т.Астряб стверджував, що М.Т.Симонов – «сын простого козака села Зарога», посилаючись на зроблений у 1830 р. запис у сповідній книзі Оржицької церкви²⁹. П.П.Ротач вважав, що М.Номис народився у дворянській сім'ї³⁰. Сам Матвій Терентійович у спогадах про дитячі та юнацькі роки, розповідаючи про походження свого роду, ні разу не використав слово «козак»³¹. Він стверджував тільки заможність та авторитетність родини³².

З кінця XVIII ст. для українського козацтва гостро постала проблема набуття дворянства, що відбилося в автобіографічних творах М.Номиса³³.

Напевно, це питання свого часу хвилювало і його батька, який знайшов єдино можливий для себе вихід у здобутті купецького статусу, отримавши свідоцтво купця третьої гільдії³⁴.

Але вже 10 квітня 1845 р. його було виключено зі стану купців³⁵, що, можливо, змусило Матвія Терентійовича шукати своєї соціалізації у дворянстві. Це могло стати реальністю за умов чиновницької служби. Зазначимо, що особисте дворянство М.Т.Симонов таки отримав у 1861 р. разом з врученням йому ордена Св. Святослава 2-го ступеню, а спадкове дворянство – лише у 1876 р. Та, незважаючи на це, у формулярних списках М.Т.Симонов значився як син купця третьої гільдії аж до виходу на пенсію³⁶.

Але душа, внутрішній світ М.Т.Симонова належав простому українському народу. Народолюбство Матвія Терентійовича виявилось в його способі життя, близькому до простолюддя, а особливо в його зримому усвідомленні проблеми бідності. Це соціальне зло змальовано М.Номисом у багатьох вимірах, деталях та на конкретних прикладах злиднів³⁷.

Таким чином, засобами біографістики як спеціальної історичної дисципліни в основі якої лежать природньо-географічний, генеалогічний, родинно-виховний, етнонаціональний та соціальний чинники можна відтворити генезу індивідуального світу М.Т.Симонова. Аналіз джерел свідчить, що сукупність цих факторів сприяла самоусвідомленню М.Номиса як українця і народолюбця.

---

1. Болебрух А.Г., Куделко С.М., Хрідочкін А.В. Василь Назарович Каразін (1773 – 1842). – Х., 2005; Гелей Степан. Василь Кучабський: від національної ідеї до державності: Українська консервативна політична думка першої половини ХХ ст. та її вклад в історичну науку.- Львів, 1998; Заруба Віктор. Антін Синявський: життя, наукова та громадська

діяльність (1866 – 1951): Моногр. – Дніпропетровськ, 2003; Круглашов Анатолій. Драма інтелектуала: політичні ідеї Михайла Драгоманова. – Чернівці, 2000; Ульяновський Василь, Короткий Віктор. Володимир Антонович: образ на тлі епохи. – К., 1997.

2. Домонтович В. Проза: У 3 т. – Т. 1: Аліна й Костомаров. – С. 183–358; Т. 2: Романи Куліша. – С. 5–264. – К.: Вид-во «Сучасність», 1989.

3. Павличко С.Д. Дискурс модернізму в українській літературі. – К.: Либідь, 1997; Павличко С.Д. Націоналізм, сексуальність, орієнталізм. Складний світ Агатангела Кримського. – К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2000. – 328 с.

4. Ващенко В.В. Неврастенія: непрочитані історії (Деконструкція одного надпису – сеанс прочитання автобіографії М. Грушевського). – Дніпропетровськ: Вид-во Дніпропетр. ун-ту, 2002. – 408 с.

5. Валевский О. Л. Основание биографии. – К., 1993; Українська біографістика: Зб. наук. праць. – К., 1996. – Вип. І; Чижко В. С. Біографічна традиція та наукова біографія в історії і сучасності України. – К., 1996; Методологія біографічних досліджень: Основні принципи // Архівознавство. Археографія. Джерелознавство. – 1999. – Вип. І; Лосиевский И. Я. Научная биография писателя: Проблемы интерпретации и типологии. – Харьков, 1998; Репина Л. П. «Персональная история»: биография как средство исторического познания // КАЗУС – 1999. Индивидуальное и уникальное в истории / Под редакцией Ю. Л. Безсмертного, М. А. Бойцова. – М.: Рос. Гос. гуманитарный ун-т. Российская АН. Ин-т всеобщей ист., 1999; Репина Л. П. Персональная история и интеллектуальная биография // Диалог со временем. Альманах интеллектуальной истории. 8. Спец. вып.: Персональная история и интеллектуальная биография. – М.: Едиториал УРСС, 2002. – С. 5–10; Нейман А. М. Биография в истории экономической мысли и опыт интеллектуальной биографии Дж. М. Кейнса // Диалог со временем. Альманах интеллектуальной истории. 8. Спец. вып.: Персональная история и интеллектуальная биография. – М.: Едиториал УРСС, 2002. – С. 11–31; Стус Д. Біографія: суб'єктивізація об'єкта // Київська старовина (далі КС). – 2002. – № 2. – С. 28–43.

6. Стус Д. Біографія: суб'єктивізація об'єкта... – №2. – С. 41.

7. Симонов М.Т. Мат-ли наук. конф., присвяченої 170-річчю від дня його

народження. – Лубни, 1993; Пазяк Н. Маловідома праця Матвія Номиса («Ранок у світлий празник») // Народна творчість та етнографія (далі НТЕ). – 2000. – № 2–3. – С. 39–42; Пазяк Надія. Народознавчі нариси про Різдво Матвія Номиса (Симонова) // НТЕ. – 1999. – № 1. – С. 102 – 112; Світленко С. Український народолубець Матвій Номис (Симонов) // Бористен. – № 2 (164). – Лют. – 2005. – С. 4–5; Лимар А.О. М.Т. Симонов (Номис) та П.О. Куліш: сторінки взаємовідносин // Наддніпрянська Україна: історичні процеси, події, постаті: Зб. наук. пр. / Ред. кол.: С.І. Світленко (відп. ред.) та ін.— Дніпропетровськ.: Вид-во Дніпропетр. ун-ту, 2005. – Вип.3. – С. 138 – 160 та ін.

8. Номис М. Дід Мина і баба Миниха. – СПб., 1869; Номис М. Тітка Настя // Основа. – 1861. – Квітень. – С. 28–38; Симонов М. Т. (Номис). Рассказы. – К., 1900. – С. 3 +XV+244.

9. Центральний держ. історичний архів України у м. Києві (далі – ЦДАК). – Ф. 707. – Оп. 43. – Спр. 108. – Арк. 28.; ЦДАК. – Ф. 1271. – Оп. 1. – Спр. – Арк. 10, 53.

10. Милорадович В. Степная Лубенщина // КС. – 1904. – Березень. – С. 375–382; Єфремов С. Жертви нашого лихоліття: М. Т. Симонов та С. Д. Ніс // Літературно-наук. віс. – 1901. – Т. XIV. – № 4. – С. 38–48; Капельгородський П. На лубенському літературному гробовищі // Життя і революція. – 1928. – Кн. X (жовтень). – С. 115–125.

11. Симонов М. Т. Из детских и отроческих воспоминаний автора // Симонов М. Т. (Номис). Рассказы. – К., 1900. – С. IV; Симонов М.Т. Утро в светлый праздник // Симонов М. Т. (Номис). Рассказы. – К., 1900. – С.2.

12. Милорадович В. Степная Лубенщина // КС. – 1904. – Март. – С. 380.

13. Симонов М. Т. (Некролог) // Киевлянин. – 1901. – №6. – С. 3–4.

14. Симонов М. Т. Из детских и отроческих воспоминаний автора // Симонов М. Т. (Номис). Рассказы. – К., 1900. – С. III.

15. Номис М. Тітка Настя // Основа. – 1861. – Квітень. – С. 29.

16. Цит. по: Пазяк Н. Маловідома праця Матвія Номиса («Ранок у світлий празник»)… – С. 40.

17. Симонов М. Т. Эпизод // Симонов М. Т. (Номис). Рассказы. – К., 1900. – С. 49.

18. Симонов М. Т. Приготовление к риздвянным святкам // Там же. – С. 129.
19. Симонов М. Т. Из детских и отроческих воспоминаний автора // Там же. – С. III.
20. Там же. – С. V.
21. Симонов М. Т. Первые дни в школе и первая поездка домой // Симонов М. Т. (Номис). Рассказы. – К., 1900. – С. 78.
22. Симонов М. Т. Там же. – С. 48.
23. Там же. – С. 49.
24. Цит. по: Пазяк Н. Маловідома праця Матвія Номиса («Ранок у світлий празник»)... – С. 40–41.
25. Симонов М. Т. Святы́й Вечир // Симонов М. Т. (Номис). Рассказы. – К., 1900. – С. 180.
26. Симонов М. Т. Каленик рассказывает про дьяка Ивана // Там же. – С. 10.
27. Номис М. Риздвянні святки. Письмо 3-е. Святий вечір // Основа. – 1861. – Червень. – С. 30.
28. Милорадович В. Степная Лубенщина... – С. 377; Одарченко П. Скарбниця українського слова // Фольклорний збірник Матвія Номиса. До двадцятиріччя першого видання: 1864–1984. – США, 1985. – С. 11; Одарченко П. Упорядник класичної збірки українських народних прислів'їв // НТЕ. – 2002. – № 1–2. – С. 38; Пазяк М.М. М. Номис і збірка «Українські приказки, прислів'я і таке інше» // Українські приказки, прислів'я і таке інше. Уклад М. Номис / Упорядкув., прим. та вступна ст. М.М. Пазяка. – К.: Либідь, 2004. – С. 6; Огоновський О. Матвей Номис та Опанас Маркович // Зоря. – 1894. – 15 (27) січ. – С. 65; Грушевський М. Матвій Симонів (Номис). Некрольоґічна замітка // Записки Наукового товариства ім. Т.Шевченка – (далі – ЗНТШ). – 1901. – Т. 40. – С. 8; Єфремов С. Жертви нашого лихоліття: М. Т. Симонов та С. Д. Ніс // Літературно-наук. вісн. – 1901. – Т. XIV. – № 4. – С. 39.
29. Астряб М. Г. Столетие Лубенского Высшего Начального училища (1814 – 1914) // Оттиск из 11 выпуска Трудов Полтавской учёной архивной комиссии. – Полтава, 1914. – С. 92.
30. Ротач П. Літературна Полтавщина // Архіви України. – 1967. – №. 4. – С. 107.

-
31. Симонов М. Т. (Номис). Рассказы. – К., 1900. – С. III – XV.
  32. Там же. – С. III.
  33. Симонов М. Т. Поступление Василия Петровича в городское училище // Симонов М.Т. (Номис). Рассказы. – К., 1900. – С. 34-35.
  34. ЦДІАК України. – Ф. 1271. – Оп. 1. – Спр. 10. – Арк. 53.
  35. Там же. – Ф. 707. – Оп. 14, 1848 р. – Спр. 590. – Арк. 24.
  36. Там же. – Ф. 707. – Оп. 43. – Спр. 108. – Арк. 7–16.
  37. Симонов М. Т. Приготовление к риздвянным святкам // Симонов М. Т. (Номис). Рассказы. – К., 1900. – С. 134, 135; Його ж. Багата кутя // Там же. – С. 151 та ін.

*Serhiy Svitlenko,
Alla Lymar*

**A GINESIS OF THE INDIVIDUAL WORLD
OF M.T.SYMONOV (NOMYS)
AS AN OBJECT OF BIOGRAPHIC RESEARCH**

The article addresses such problem of biography science as a genesis of individual world outlook and personality of Ukrainian cultural and public figure Matviy Nomys (M.T.Symonov).